

Ks. Tomasz Siemieniec – Kielce

WIARA JAKO ZOBOWIĄZANIE.
TEOLOGICZNY SENS CZASOWNIKA
τηρεῖν
(„STRZEC”) W APOKALIPSIE JANOWEJ

Apokalipsa św. Jana jest księgą, która za pomocą symboli ukazuje dzieje świata i ludzi, a konkretnie ten ich wymiar, który nosi nazwę historii zbawienia. Ciekawe jednak, że ani razu nie pojawia się w niej słowo „chrześcijanie”, choć funkcjonowało ono w ówczesnym języku (por. Dz 11,26). Nie ma w Apokalipsie także słowa „wierzyć”, a czterokrotnie użyty termin πίστις¹ (2,13.19; 13,10; 14,12) należy raczej przekładać jako „wierność” niż jako „wiara”. Powstaje zatem pytanie, w jaki sposób przedstawieni zostali wierzący i sama wiara w tej ostatniej księdze Nowego Testamentu. F. Sieg w swoim opracowaniu wymienia szereg określeń opisowych, takich jak: „ci, którzy mają świadectwo Jezusa”, „ci, którzy mają mieszkanie w niebie”, „święci”, „chodzący za Barankiem”, „ci, którzy mają na czołach wypisane imię Baranka i imię Jego Ojca”, „ci, którzy czuwają i strzegą swoich szat”². Omawiając to ostatnie opisowe określenie, bardziej koncentruje się jednak na samej symbolice szat, gdy tymczasem warto jeszcze zatrzymać się nad znaczeniem czasownika „strzec” (τηρεῖν), który występuje w Apokalipsie 11 razy, z tego 7 razy w formie imiesłowu czasu teraźniejszego (liczby pojedynczej i mnogiej). Wynika z tego, że mamy tu do czynienia niejako z tytułem przysługującym chrześcijanom, czy to jednostkom (ὁ τηρῶν), czy zbiorowości (οἱ τηροῦντες). Celem

¹ Tekst grecki Pisma Świętego podajemy za: E. & E. Nestle, B. & K. Aland, J. Karavidopoulos, C. M. Martini, B. M. Metzger, *Novum Testamentum Graece*, Stuttgart 1993²⁷. Skróty czasopism i serii wydawniczych za: P. Walewski, *Praca naukowa nad Biblią. Cytowanie i skróty* (SBP 1), Częstochowa 2006.

² Por. F. Sieg, *Określenia chrześcijan w Apokalipsie św. Jana 4–22*, „Bobolanum”, 1 (1999), s. 88–101.

niniejszego opracowania jest ukazanie bogactwa znaczeniowego czasownika τηρεῖν odnoszonego do chrześcijan w Apokalipsie. Dokonamy tego w kilku etapach. Najpierw omówimy terminologię biblijną związaną z ideą strzeżenia, a następnie przeanalizujemy poszczególne wyrażenia z czasownikiem τηρεῖν w Apokalipsie.

1. Terminologia

W języku greckim na określenie czynności strzeżenia kogoś lub czegoś stosowane są dwa czasowniki: τηρέω i φυλάσσω. Pierwszy z nich występuje w Nowym Testamencie 60 razy, natomiast drugi 32 razy. Powstaje pytanie, czy jest jakaś różnica w znaczeniu obu tych czasowników, czy też są one synonimami. Najłatwiej na to pytanie odpowiedzieć, odwołując się do konkretnych tekstów, gdzie owe czasowniki się pojawiają.

Czasownik τηρέω funkcjonuje w Nowym Testamencie w kilku znaczeniach. W sensie dosłownym oznacza on pilnowanie więźnia (por. Mt 27,36.54; Dz 12,6; 16,23; 24,23). Strażnicy przy grobie Pańskim nazwani są οἱ τηροῦντες (Mt 28,4). Ponadto może oznaczać opiekę nad jakąś rzeczą, trzymanie jej w gotowości (np. pan młody zachował [gr. τετήρηκας, w 2. os. sing.] dobre wino). To samo słowo pojawia się w 1 P 1,4, gdzie jest mowa o dziedzictwie zachowanym (gr. τετηρημένη) w niebie. Τηρέω odnosi się także do stanu upadłych aniołów, którzy są przetrzymywani w oczekiwaniu na sąd (2 P 2,4; gr. τηρούμενοι). Ponadto w literaturze świeckiej poświadczane jest jeszcze znaczenie „zatrzymać, zachować, ustrzec” (np. w odniesieniu do dziewictwa)³. Znacznie bogatsze jest zastosowanie tego czasownika w sensie przenośnym, co daje się zauważyć zwłaszcza w pismach Janowych. Tam czasownik ten odnosi się zwłaszcza do sytuacji uczniów, którzy potrzebują „zachowania” w sytuacji nacisków ze strony wrogiego świata (J 17,11.12.15). Przestrzenia, w której uczniowie mogą zostać „zachowani” przed złem, jest wiara w imię Jezusa (w. 12 i 15). Dość często czasownik τηρέω pojawia się w znaczeniu „wypełnić, przestrzegać, zachowywać” i odnosi się wtedy do nauki, przykazań, jak również do zachowywania świąt i tradycji (por. Mt 19,17; Dz 15,5; J 9,16; Mk 7,9). W pismach Jana czasownik τηρέω pojawia się w kontekście miłości ucznia względem Chrystusa. Owa miłość nie oznacza tam zwykłego uczucia, lecz konkretną postawę, która wyraża się w zachowywaniu przykazań: Ἐὰν ἀγαπᾷτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσετε (14,15). Tutaj rzeczownik ἐντολαί oznaczać może nie tylko samo przykazanie miłości, ale całe przyniesione przez Niego objawienie. Potwierdza to tekst J 14,23-24, gdzie miłość ucznia względem Jezusa wyraża się w zachowywaniu Jego

³ Por. E. H. Riesenfeld, Τηρέω κτλ., TDNT, t. VIII, s. 141.

nauki (ἐάν τις ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μου τηρήσει). W Ewangelii Jana zatem czasownik τηρέω wskazuje przede wszystkim na postawę człowieka, który żyje według nauki Jezusa. Podobne znaczenie pojawia się w 1 Liście Jana. Także tam przykazania Jezusa są tożsame z Jego nauką (1 J 2,3-5). Zachowanie tej nauki jest warunkiem podtrzymywania żywej więzi z Bogiem (czasownik μένειν – „trwać” 1 J 3,24).

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia, można już wstępnie założyć, że podobne znaczenie czasownik τηρεῖν będzie miał w Apokalipsie. Na konkretne aspekty owego czuwania wskaże analiza tekstów Apokalipsy, w których ten czasownik się pojawia⁴.

Czasownik φύλασσω ma swoją genezę w rzeczowniku φύλαξ oznaczającym strażnika. Stąd też pierwszym i podstawowym jego znaczeniem jest strzeżenie czegoś/kogoś w celu uchronienia przed utratą/jakimś niebezpieczeństwem. Oczywiście czasem pojawia się także znaczenie zbliżone do τηρεῖν, np. przestrzeganie przykazań, co widoczne jest w perykopie o bogatym młodzieńcu (Mt 19,20; Mk 10,20; Łk 18,21), choć kontekst tych trzech wypowiedzi wskazuje, że owo przestrzeganie jest niedoskonałe, tzn. młodzieniec skupił swoją uwagę na zewnętrznym zachowywaniu przykazań, nie potrafił natomiast odnaleźć ich ducha, co widać wyraźnie w wypowiedzi Jezusa wzywającej do większego radykalizmu. W J 12,25.47; 17,12 czasownik φυλάσσω przybiera odcień znaczeniowy podobny do τηρέω. Z kolei w listach bardziej widoczny jest aspekt obrony przed jakimś niebezpieczeństwem (np. w 1 Tm 6,20 i 2 Tm 1,12 jest mowa o strzeżeniu depozytu wiary; w 2 P 2,5 o ustrzeżeniu Noego od kary potopu)⁵.

Powyższe odniesienia pozwalają zatem na konkluzję, że zarówno czasownik τηρέω, jak i φυλάσσω mają podobne odcienie znaczeniowe. Niemniej jednak należy zauważyć, że pierwszy z nich częściej wyraża czynności zachowywania w sercu, wypełniania i w takim znaczeniu odnosi się do nauki, doktryny i przepisów. Drugi natomiast bardziej akcentuje zachowywanie w celu obrony przed jakimś niebezpieczeństwem (np. strzeżenie ortodoksji przekazywanego orędzia)⁶.

⁴ Tamże, s. 141–144.

⁵ Por. G. Bertram, φυλάσσω κτλ., TDNT, t. IX, s. 239.

⁶ Por. S. Haręzga, *Błogosławieństwa Apokalipsy* (Attende Lectioni XVII), Katowice 1992, s. 34.

2. Wierzący jako ci, którzy strzegą słów księgi/proroctwa (1,3; 22,7; 22,9)

W Apokalipsie trzykrotnie pojawia się motyw „strzeżenia księgi”. Te trzy wypowiedzi znajdują się w prologu (1,3) i epilogu dzieła (22,7.9), stąd można być pewnym, że nie znalazły się tam one przypadkowo⁷. U. Vanni analizując prolog Apokalipsy, podkreśla liturgiczny charakter całej księgi. Widoczne jest to zwłaszcza w Ap 1,3, gdzie pojawia się wzmianka o lektorze i słuchaczach. Nasuwa ona skojarzenia z liturgicznym zgromadzeniem, tzn. z wczesnochrześcijańską (ewentualnie synagogałną) liturgią, gdzie funkcjonowała forma dialogiczna między lektorem a słuchaczami⁸.

Werset Ap 1,3 z literackiego punktu widzenia jest *makaryzmem*⁹. Choć zwykle adresaci *makaryzmów* wymieniani są w liczbie pojedynczej, to jednak tutaj autor dokonuje zmiany na liczbę mnogą: oprócz tego, kto

⁷ H. Giesen zauważa, że zarówno prolog (1,1-3), jak i epilog (22,6-20) ściśle są ze sobą powiązane. Mają one na celu wskazanie pochodzenia Apokalipsy (jej źródłem jest Bóg, którzy objawia ją za pośrednictwem Jezusa Chrystusa), ukazanie sposobu, w jaki jej orędzie zostało przekazane adresatom (poprzez anioła), wreszcie syntetycznie ukazują treść przekazanego orędzia („co musi się stać niebawem”). Prolog i epilog dzieła pozwalają odczytać jasny zamiar autora/redaktora, który od początku traktuje księgę jako literacką jedność (*Die Offenbarung des Johannes* (RNT), Regensburg 1997, s. 55).

⁸ U. Vanni, *Liturgical Dialogue as a Literary Form In the Book of Revelation*, NTS 37 (1991), s. 348–349. Przykład takiego liturgicznego dialogu w liturgii wczesnochrześcijańskiej znajduje się w *Didache* (10,6): „Niechaj przyjdzie łaska i przeminie ten świat! Hosanna Bogu Dawidowemu! Kto święty, niech podejdzie, kto nim nie jest, niech czyni pokutę! Marana tha. Amen” (cyt. za przekładem A. Świderkówny, w: *Pierwsi świadkowie. Pisma Ojców Apostolskich*, red. M. Starowieyski, Kraków 1998, s. 38). Najprawdopodobniej poszczególne wezwania były recytowane naprzemiennie. U. Vanni proponuje taki schemat:

Przewodniczący zgromadzenia: „Niechaj przyjdzie łaska i przeminie ten świat!”

Zgromadzenie: „Hosanna Bogu Dawidowemu!”

Przewodniczący: „Kto święty, niech podejdzie, kto nim nie jest, niech czyni pokutę!”

Zgromadzenie: „Marana tha. Amen” (*Liturgical Dialogue*, art. cyt., s. 372).

⁹ Błogosławieństwo (*makaryzm*) to techniczne wyrażenie, mające sformalizowaną postać, które zapowiada coś pozytywnego o osobie, bądź grupie osób, która prezentuje odpowiednią postawę („szczęśliwy ten, kto...”). W języku greckim błogosławiony (gr. μακάριος) to ten, kto wolny był od wszelkich trosk i cierpienia. Był to przede wszystkim przymiot bóstw. Żydzi także widzieli tutaj szczęście mające materialny wymiar, jednakże jego źródłem było przestrzeganie Prawa. Por. M. Ernst, *Błogosławieństwa*, w: *Nowy leksykon biblijny*, red. F. Kogler, Kielce 2011, s. 84. Szeroko na temat gatunku literackiego *makaryzmu* pisze: K. Berger, *Formen und Gattungen im Neuen Testament*, Tübingen – Basel 2005, s. 247–252.

odczytuje (gr. ὁ ἀναγινώσκων) wprowadza zbiorowość tych, którzy słuchają (gr. οἱ ἀκούοντες). Zatem błogosławieństwo rozszerzone jest właściwie na całą zgromadzoną na sprawowaniu liturgii wspólnotę. E.W. Bullinger¹⁰ analizując werset 1,3, dostrzegł jego precyzyjną kompozycję:

- A „Błogosławiony” [błogosławieństwo]
- B „ten, który odczytuje i którzy słuchają” [osoby]
- C „słów prorocstwa” [słowa]
- B’ „i ci, którzy strzegą” [osoby]
- C’ „tego, co jest w nim napisane”
- D „bo chwila jest krótka” [uzasadnienie].

Powyższy schemat pokazuje, że błogosławieństwo to zostało zbudowane na zasadzie paralelizmu synonimicznego. To, co zostało powiedziane w stychu B zostaje w inny sposób wyrażone w stychu B’, zaś treść stychu C została powtórzona w stychu C’. Celem paralelizmu synonimicznego jest nie tylko powtórzenie jakiejś treści w dwóch odpowiadających sobie wersetach, ale werset drugi dopowiada coś do wersetu wcześniejszego, ukazując np. pewien nowy aspekt. Biorąc to pod uwagę, należy zauważyć, że „ten, który odczytuje i ci, którzy słuchają” są właśnie tymi osobami, które zostały wezwane do strzeżenia tego, co zapisano w księdze. Zatem obowiązek strzeżenia zawartości przekazanego orędzia spoczywa na całej wspólnocie. Uprawnienie do odczytywania księgi, jak również przywilej jej słuchania niosą z sobą konkretne zobowiązanie – należy strzec tego, co w księdze zapisane¹¹. W tym miejscu należy postawić pytanie o odcień znaczeniowy czasownika τηρεῖν w analizowanych tekstach. Innymi słowy, chodzi o pytanie, czy autor Apokalipsy wzywa do przestrzegania nauki przekazanej w księdze, czy też chodzi raczej o strzeżenie jej orędzia przed zafałszowaniem.

Zauważyliśmy już wcześniej, że Ap 1,3 zbudowany jest na zasadzie paralelizmu. Zatem stychy B i B’ nie są względem siebie przeciwstawne, lecz wzajemnie się uzupełniają – jest w nich mowa o tych samych osobach, które z jednej strony przedstawione są jako ci, którzy odczytują i słuchają, a z drugiej strony jako ci, którzy strzegą. By wyjaśnić, na czym polega działanie tych osób, należy przeanalizować znaczenie czasowników ἀναγινώσκω oraz ἀκούω¹². Pierwszy z tych czasowników pojawia się w Nowym Testamencie 32 razy. W zdecydowanej większości odnosi się on do publicznego

¹⁰ Por. E. W. Bullinger, *Commentary on Revelation*, Grand Rapids 1984, s. 136.

¹¹ Por. S. Hareźga, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., s. 26.

¹² D. E. Aune podkreśla, że w wielu antycznych tekstach czasowniki „odczytywać” i „słuchać” traktowane są jako synonimy, ponieważ każde odczytywanie z natury swej zakładało słuchanie, a to dlatego, że teksty odczytywano głośno. Bardzo rzadko natomiast zdarzało się, że ktoś czytał szeptem (*Revelation 1-5* [WBC 52a], Nashville 1997, s. 21).

odczytywania Pisma (np. Mk 2,25 i par.: Mt 12,3 oraz Łk 6,3; Mk 12,10 i par.: Mt 21,42; Mk 12,26 i par.: Mt 22,31; Mk 19,4; 21,16). W Ewangeliach synoptycznych, w tekstach ukazujących spór Jezusa z oponentami, czasownik ten pojawia się w pytaniu: „czy nie czytaliście...” (np. Łk 6,3). W Dz 8,28.30 tak określona została czynność głośnego odczytywania proroctwa Izajasza. Oczywiście nie idzie tu o odczytywanie dla samego odczytywania. Odczytywana treść (są nią przede wszystkim święte Pisma) służy pouczeniu, stanowi ona orędzie, które powinno zostać przyjęte, stąd też „odczytywanie” stanowi pierwszy krok do przyjęcia nauki¹³.

Czasownik ἀκούω jest jednym z najczęściej występujących słów w Nowym Testamencie (ponad 400) razy. W związku z tym ograniczymy się tutaj do zaprezentowania jego znaczenia w pismach Janowych, które stanowią najbliższy kontekst dla Apokalipsy. G. Schneider zauważa, że w IV Ewangelii w zdecydowanej większości przypadków ἀκούω oznacza posłuszeństwo nauce Jezusa. Można wręcz powiedzieć, że w wielu tekstach Janowych trudno jest rozróżnić między „słuchaniem” a „przyjmowaniem w wierze” (np. J 5,25.28). Wierzący w Jezusa, ukazani w J 10,3.16.27 jako ci, którzy „słuchają głosu pasterza”, przeciwstawieni są pozostałym Żydom, którzy odrzucają naukę Jezusa (por. J 8,40-47; Jezus mówi do nich: οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ οὐκ ἐστέ). Zatem słuchanie głoszonego słowa oznacza po prostu przyjmowanie go z wiarą. W tym samym kontekście należy widzieć czasownik ἀκούω w Apokalipsie. W listach do Kościołów powtarza się wezwanie Ὁ ἔχων οὐς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις (Ap 2,7.11.17.29; 3,6.1.22). Jest to wezwanie do przyjęcia przekazanego orędzia¹⁴.

Powyższe analizy wskazują zatem, że występujący w Ap 1,3 czasownik τηρέω rozpatrywany paralelnie z czasownikami ἀναγινώσκω oraz ἀκούω podkreśla, iż ci, którzy „strzegą tego, co napisane” to chrześcijanie, którzy przyjmują orędzie objawienia, zawarte w księdze.

Motyw strzeżenia księgi pojawia się ponownie (dwukrotnie) w zakończeniu Apokalipsy (22,6-21). W Ap 22,7: Μακάριος ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου oraz w 22,9: σύνδουλός σου εἰμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. Pierwszy z tych tekstów, podobnie jak Ap 1,3, jest *makaryzmem*. Pobieżne spojrzenie na ten werset mogłoby prowadzić do wniosku, że stanowi on właściwie powtórzenie tego, co było powiedziane

¹³ Por. H. Balz, ἀναγινώσκω, EWNT, t. I, kol. 184; R. Bultmann, ἀναγινώσκω, TDNT, t. I, s. 343. Bultmann w odniesieniu do Ap 1,3 zauważa: „In Rev. 1:3 the reference is to reading of the prophecy presented, and since the Epistles were already being publicly read in the early communities it is evident that the apostolic literature was also an object of ἀναγινώσκω as well as the OT (cf. 2 Cl., 19, 1; Just. Ap., 67, 3 f.)”.

¹⁴ Por. G. Schneider, ἀκούω, EWNT, t. I, kol. 128–130.

w prologu, z niewielką zmianą w postaci zaimka τούτου. Dokładna analiza (szczególnie kontekstu) pozwala jednak na odkrycie bogactwa jej treści. W 22,9 jest także mowa o „strzeżeniu tej księgi”, więc oba wersety można przeanalizować łącznie.

Błogosławieństwo Ap 22,7 znajduje się w epilogu księgi, który rozpoczyna się w 22,6. Wiersz ten służy z jednej strony jako konkluzja wizji zawartej w Ap 21,1-22,5 (na co wskazuje zwrot οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ καὶ ἀληθινοί, będący powtórzeniem Ap 21,5b), a drugiej strony stanowi zakończenie całej Apokalipsy. Tym, który przemawia jest najprawdopodobniej anioł (choć można spotkać uczonych, którzy widzą tu samego Jezusa, wtedy anioł pełniłby rolę emisariusza przekazującego orędzie Pana)¹⁵. Przemawiający podkreśla, że to, co zostało ogłoszone jest „prawdziwe i godne wiary”. Stwierdzenie to wpisuje się w nurt tradycji prorockiej, w której istniało bardzo mocne przekonanie o naturze każdej prorockiej inspiracji. Autorem orędzia jest Bóg, nazwany w tekście „Bogiem duchów proroków”. Z tego względu Bóg jest tym, który poręcza treść przekazanego proroctwa. Wszystkie słowa zawarte w Apokalipsie są prawdziwe i godne wiary, ponieważ mają swoje źródło w Bogu i przekazane zostały z natchnienia Ducha Bożego¹⁶.

Po poręczeniu prawdziwości treści księgi Chrystus zapowiada swoje przyście i proklamuje błogosławieństwo. W porównaniu do Ap 1,3 nie ma już wzmianki o tym, który odczytuje i tych, którzy słuchają. Można zatem przypuszczać, że lektura jest już zakończona i słuchanie słowa także się już dokonało. Pozostaje nadal obowiązek strzeżenia zapisanych w księdze słów proroctwa. Na to, o jakie proroctwo chodzi, wskazuje wyrażenie τοῦ βιβλίου τούτου. „Ta księga” to proroctwo, które zostało już zaprezentowane słuchaczom¹⁷. Imiesłów ὁ τηρῶν występuje w liczbie pojedynczej, a zatem mamy tutaj podkreślenie aspektu indywidualnego (w opozycji do prologu, gdzie był aspekt zbiorowy). Podobnie jak w Ap 1,3, także i tutaj powstaje pytanie o znaczenie imiesłowu ὁ τηρῶν. W Ap 1,3 „strzec” oznaczało „żyć według

¹⁵ Por. G. K. Beale, *The Book of Revelation* (NIGTC), Grand Rapids 1999, s. 1123.

¹⁶ Por. S. Hareźga, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., s. 38–39.

¹⁷ S. Hareźga zauważa: „By podkreślić wartość i znaczenie jej orędzia, często powtarza się w księdze nakaz jej pisanie (por. 14,13; 19,9; 21,5). Natomiast kiedy księga jej już ukończona, autor zaznacza to przez użycie zaimka wskazującego *touto* (22,7.9.10.18.19). Z tej racji wyrażenie: *to biblion touto* («Ta księga») pojawia się tylko w epilogu Apokalipsy, poczynając od makaryzmu 22,7. Stanowi ono nie tylko literacki motyw w końcowym dialogu liturgicznym, ale ukazuje orędzie objawienia Jezusa Chrystusa jako słowa proroctwa, które zawarte jest w zaprezentowanej księdze, posłanej do społeczności chrześcijańskich. Ponieważ poprzez lekturę tej księgi w czasie liturgicznego zgromadzenia zostało już przedstawione jej orędzie, wymaga się teraz od słuchaczy nowej względem niego postawy” (*Błogosławieństwa...*, dz. cyt., s. 41).

tego, co zapisane w księdze”. Czy takie samo znaczenie znajduje się w Ap 22,6 i 22,7? Wydaje się, że klucz do zrozumienia znaczenia czasownika τηρέω znajduje się w kontekście, w jakim te wypowiedzi się pojawiają. W Ap 22, 18-19 znajduje się podwójna groźba związana z treścią „tej księgi”: Μαρτυρῶ ἐγὼ παντὶ τῷ ἀκούοντι τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου, ἐάν τις ἐπιθῆ ἔπ’ αὐτά, ἐπιθήσῃ ὁ θεὸς ἐπ’ αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· καὶ ἐάν τις ἀφέλῃ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ βιβλίου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφελεῖ ὁ θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἁγίας τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Jezus nakazuje chronić treść przekazanego objawienia. Ów nakaz przedstawiony został dwójako. Najpierw jako zakaz dokładania czegokolwiek do treści zapisanej w księdze, a potem jako zakaz usuwania z niej jakiegokolwiek treści¹⁸. Zatem nie wolno w treści objawienia zmieniać niczego. Kto by się tego dopuścił, staje w szeregu wrogów Boga, którzy podlegają karzącemu sądowi z Jego strony. Autor Apokalipsy ma świadomość tego, że mogą się pojawić osoby, które nie zważają się wykorzystać treści objawienia do własnych celów. O tym, że istniały takie tendencje zmierzające do manipulowania przekazaną nauką, wskazują choćby listy do siedmiu Kościołów. W tym miejscu trzeba zauważyć jeszcze jedną rzecz. Otóż podkreślenie, że słowa księgi są πιστοὶ καὶ ἀληθινοί, jak również wspomniany wyżej podwójny zakaz, nie mają na celu jedynie zapobieżenia manipulowaniu treścią księgi. Parenetyczny charakter Apokalipsy oznacza, że księga ma w sposób integralny kształtować chrześcijańskie życie. Księga ta bowiem skierowana jest do wszystkich chrześcijan, a nie tylko do tych, którzy mają ją przekazywać (i ewentualnie mogliby stanąć przed pokusą, aby w niej coś zmienić)¹⁹.

Podsumowując użycie czasownika τηρῶν w Ap 1,3 oraz 22,6,9, stwierdzamy, że należy go specyficznie rozumieć. Z jednej strony czasownik ten wyraża w sposób całościowy życie człowieka wierzącego, które polega na kształtowaniu go na podstawie przekazanego objawienia. Odczytywanie i słuchanie księgi ma prowadzić do budowania, opierając się na jej nauczaniu. Z drugiej strony, aby móc kształtować życie w oparciu o przekazane objawienie, należy troszczyć się o jego niezafałszowany przekaz. W tym kontekście „strzec” oznacza także bronić objawienia przed jego samowolnym zmienianiem przez różne środowiska²⁰.

¹⁸ Por. S. Hareźga, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., s. 41–42.

¹⁹ Por. H. Giesen, *Die Offenbarung des Johannes*, dz. cyt., s. 492–493.

²⁰ M. Karrer widzi tutaj zagrożenie ze strony kręgów gnostyckich: „Es geht darum, die Worte der Prophetie, die in der Apk niedergeschrieben sind, in ihrem Gehalt «gläubig zu bewahren und vor Fälschung zu hüten»; man beachte, daß 22,18f. nicht weit nach den zu 1,3 korrespondierenden Ausführungen in 22,7.9 eine außerordentlich

3. Wierzący jako ci, którzy strzegą dzieł Jezusa (2,26)

W ostatniej części listu do Kościoła w Tiatyrze, czyli w tzw. obietnicy dla zwyciężającego, pojawia się obietnica następującej treści: Καὶ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν ἄχρι τέλους τὰ ἔργα μου, δώσω αὐτῷ ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν ἔθνων (2,26). Biorąc pod uwagę opracowywany temat, należy skupić się nad znaczeniem wyrażenia ὁ τηρῶν ἄχρι τέλους τὰ ἔργα μου. Łatwo zauważyć, że pojawiająca się w tym liście obietnica dla zwyciężającego różni się od obietnic zawartych w pozostałych listach. Różnica polega na tym, że obok imiesłowu ὁ νικῶν pojawia się jeszcze jeden: ὁ τηρῶν. Drugi z imiesłówów dookreśla znaczenie pierwszego, tzn. pokazuje, na czym w tym konkretnym przypadku wspólnoty w Tiatyrze polega zwycięstwo. Choć oba imiesłowy występują w rodzaju męskim, to bez wątpienia odnoszą się do wszystkich chrześcijan – zarówno mężczyzn, jak i kobiet²¹.

W tym miejscu powstaje pytanie o znaczenie wyrażenia „moje dzieła” (τὰ ἔργα μου), które pojawia się w ustach Jezusa. Fraza ta znajduje się w Apokalipsie tylko jeden raz, właśnie w tym miejscu (ponadto jeden raz występuje wyrażenie „Twoje dzieła” skierowane do Boga – Ap 15,3). Interpretacja wyrażenia „strzec dzieł” stanowi pewien problem, ponieważ „strzeżenie” lub „zachowywanie” odnosi się raczej do rozporządzeń, przepisów czy przykazań (por. Ap 12,17; 14,12, por. także J 14,15; 1 J 2,3.4.24; 5,3). Ponadto zachowywana powinna być nauka (słowo), jak to wskazuje np. J 8,51: εἰάν τις τὸν ἐμὸν λόγον τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα (por. ponadto J 14,23; 17,6; 1 J 2,5). Nigdzie natomiast nie ma wzmianki

harte Warnung vor Änderungen am Text der Apk erfolgt. Das heißt aber, daß der Apk-Autor mit der Möglichkeit rechnete, daß sein Werk bei seinen Adressaten nicht nur sichere Anerkennung, sondern auch Widerspruch und gegebenenfalls Verfälschungen erfahren könnte. Der Kreis schließt sich zu den antignostischen Implikationen seiner Berufung auf eine voll mächtige Offenbarung Jesu Christi in 1,1 – die Situierung der Apk in einem konkreten Spannungsfeld zwischen Christentum und Gnosis gewinnt an Wahrscheinlichkeit” (*Die Johannesoffenbarung als Brief. Studien zu ihrem literarischen, historischen und theologischen Ort* (FRLANT 140), Göttingen 1986, s. 107).

²¹ D. Kotecki tak komentuje występowanie imiesłowu czasu terażniejszego: „Zwyciężający jest tutaj ukazany jako ten, który jeszcze ciągle walczy i nie doszedł do pełnego zwycięstwa (dlatego występuje imiesłów czasu terażniejszego). Wydaje się, że jest to obraz drogi chrześcijanina, na której będzie on ciągle konfrontowany z systemem reprezentowanym przez Jezabel. Droga nieustannego zwyciężania to jest droga strzeżenia dzieł Jezusa aż do końca” („*Negatywna tolerancja*” a Kościół. *Odpowiedź Ap 2,18-29*, w: *Więcej szczęścia jest w dawaniu aniżeli w braniu. Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Waldemara Chrostowskiego w 60. rocznicę urodzin*, red. B. Strzałkowska, t. 2, Warszawa 2011, s. 909.

o strzeżeniu dzieł²². H. Giesen uważa, że owe dzieła Jezusa, to po prostu dzieła chrześcijan. Każdy chrześcijanin, który naśladuje Chrystusa, wypełnia *de facto* dzieła nie swoje, ale swojego Pana²³. W tej sytuacji można wskazać na pojawiającą się nieco wcześniej wzmiankę o dziełach, których wykonywanie jest pochwalane przez Jezusa. Te dzieła to: miłość, wierność, posługa i wytrwałość (2,19). H. Kraft z kolei twierdzi, że strzeżenie dzieł to po prostu wypełnianie przykazań²⁴. A. Jankowski, idąc za E. Lohmeyerem, uważa, że wyrażenie „strzec dzieł” to synteza innych, częstych w pismach Janowych wyrażen: „strzec przykazań, strzec słów, pełnić czyny”²⁵. D. Kotecki w swojej interpretacji reprezentuje stanowisko podobne do H. Giesena, z tym, że znacznie lepiej je uzasadnia. Wychodzi on z założenia, że „dzieła Jezusa” stoją w opozycji do „dzieł Jezabel”, o których jest mowa wcześniej (w. 22). Te dzieła dookreślone są bliżej poprzez wyrażenie $\delta\iota\delta\acute{\alpha}\sigma\kappa\epsilon\iota \kappa\alpha\iota \pi\lambda\alpha\upsilon\tilde{\eta} \tau\omicron\upsilon\varsigma \acute{\epsilon}\mu\omicron\upsilon\varsigma \delta\omicron\acute{\upsilon}\lambda\omicron\upsilon\varsigma$, przy czym spójnik $\kappa\alpha\iota$ ma charakter wyjaśniający („naucza, czyli zwodzi”). Skutkiem tej zwodniczej działalności jest doprowadzenie chrześcijan do uprawiania rozpusty i spożywania ofiar składanych bożkom, przy czym pod pojęciem rozpusty należy tu widzieć przede wszystkim kult bałwochwalczy (choć niewykluczone są jakieś przejawy rozpusty seksualnej). „Dzieła Jezabel” prowadziły zatem do propagowania kompromisu ze społecznością pogańską²⁶.

W liście do Kościoła w Tiatyrze termin $\tau\grave{\alpha} \acute{\epsilon}\rho\gamma\alpha$ pojawia się pięć razy (w. 19 – dwukrotnie, 22.23.26). Na samym początku jest wzmianka o dziełach wspólnoty (w. 22), z kolei na końcu jest analizowany przez nas zwrot $\tau\grave{\alpha} \acute{\epsilon}\rho\gamma\alpha \mu\omicron\upsilon$. Oba te wyrażenia tworzą swoistą inkluzję, która wiąże działanie Jezusa z działaniem wierzących. Te czyny, to jak już wspomniano: miłość, wierność, posługa i wytrwałość. Wypełnianie ich przez chrześcijan stanowi

²² Por. D. E. Aune, *Revelation 1-5*, dz. cyt., s. 208–209.

²³ Por. H. Giesen, *Die Offenbarung des Johannes*, dz. cyt., s. 122.

²⁴ Por. H. Kraft, *Die Offenbarung des Johannes* (HNT 16a), Tübingen 1974, s. 71.

²⁵ Por. A. Jankowski, *Apokalipsa. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (PŚNT XII), Poznań 1959, s. 155.

²⁶ Por. D. Kotecki, „*Negatywna tolerancja*”, art. cyt., s. 900–903 oraz 910. Kotecki powołuje się tutaj na badania C. J. Hemera, który zauważył, że interpretacja całego listu do wspólnoty w Tiatyrze musi uwzględniać, bardziej niż w pozostałych listach, tło społeczne miasta, gdzie funkcjonowało wiele korporacji rzemieślniczych i handlowych. W oderwaniu od nich prawie niemożliwe było prowadzenie działalności zawodowej. Jednym z przejawów funkcjonowania w ramach tych korporacji był udział w świątecznych uroczystościach związanych z kultami pogańskimi, w czasie których spożywano mięso ofiarowane bożkom. Nierzadko takie uroczystości kończyły się orgiami. W takim kontekście czasownik „uprawiać nierząd” może mieć znaczenie nie tylko metaforyczne, ale i dosłowne.

owoc uczestniczenia przez nich w życiu Chrystusa²⁷. Potwierdzeniem tej prawdy jest fakt, że w Apokalipsie owe cztery dzieła są powiązane z osobą Jezusa. Rzeczownik miłość (gr. ἀγάπη) pojawia się w Apokalipsie tylko w 2,4 i 2,19, w obu przypadkach w odniesieniu do chrześcijan, którzy są podmiotem owej miłości. Znacznie częściej jednak występuje czasownik ἀγαπάω (1,5; 3,9; 12,11; 20,9), który ma za swój podmiot przede wszystkim osobę Jezusa. Ta miłość Pana ma charakter trwały, na co wskazuje imiesłów ὁ ἀγαπῶν, który staje się niejako tytułem Jezusa w Apokalipsie. J. Kudasiewicz zauważa, że jest to jedyne miejsce w całym Nowym Testamencie, gdzie czasownik „miłować” mający za podmiot Jezusa występuje w czasie teraźniejszym kontynuowanym²⁸. Zgromadzona na liturgii wspólnota chrześcijańska uświadamia sobie, że jest ona obiektem tej miłości Jezusa. Objawianie tej miłości zostało zapoczątkowane przez wydarzenia paschalne, kiedy to dokonało się uwolnienie od grzechów²⁹. Ponieważ w Apokalipsie miłość Jezusa jest ukazana jako postawa, która prowadzi do całkowitego poświęcenia się dla ludzi (por. Ap 1,5, gdzie pojawia się motyw przelanej krwi), można stwierdzić, że dokładnie taką samą miłość – posuniętą aż do oddania życia dla drugich – ma urzeczywistniać w swoim życiu wspólnota Kościoła³⁰.

Drugim z czynów jest wierność (gr. πίστις)³¹. Jest to wierność, która objawia się poprzez świadectwo chrześcijan złożone samemu Jezusowi, który jako pierwszy został nazwany „Świadkiem Wiernym” (1,5). Tytuł ten pojawia się w Apokalipsie w odniesieniu do Jezusa w 1,5 oraz 3,14. Tak samo nazwany został wspomniany w 2,13 męczennik Antypas. W tle tych wypowiedzi jest Ps 89,37 i Iz 55,4, które to teksty odnoszą się do potomka Dawida jako postaci mesjańskiej. Jezus stał się Świadkiem Wiernym przez to, że pozostał wierny wobec ustanowionego wola Ojca zbawczego planu. Wyraziło się to poprzez Jego misję, która swój punkt kulminacyjny osiągnęła w wydarzeniach paschalnych. Stąd też na zawsze pozostaje On Świadkiem Wiernym, którego śmierć i zmartwychwstanie daje życie wierzącym w Niego i którego świadectwo

²⁷ Por. D. Kotecki, „*Negatywna tolerancja*”, art. cyt., s. 910.

²⁸ Por. J. Kudasiewicz, *Odkrywanie Ducha Świętego. Medytacje biblijne*, Kielce 1998, s. 450; por. także: W. Popielewski, *Zbawieni przez miłość Baranka (Ap 1,5b-6)*, VV 1 (2002), s. 193.

²⁹ Por. U. Vanni, *L'Apocalisse. Ermeneutica, esegesi, teologia*, Bologna 1991, s. 110.

³⁰ Por. D. Kotecki, „*Negatywna tolerancja*”, art. cyt., s. 898.

³¹ Pomimo tego, że często w przekładach pojawia się słowo „wiara”, to jednak – jak zauważa wielu egzegetów – bardziej adekwatnym będzie tutaj słowo „wierność”. Por. D. Kotecki, „*Negatywna tolerancja*”, art. cyt., s. 898; D. E. Aune, *Revelation 1-5*, dz. cyt., s. 202.

potwierdza objawienie dane Janowi³². Widać zatem, że πίστις jawi się tutaj jako dzieło chrześcijan, które swoje źródło i swój wzorzec osiąga w dziele samego Jezusa. Wierność chrześcijan jest naśladowaniem wierności Jezusa.

Kolejnym z czynów jest służba (gr. διακονία). D. Kotecki, odwołując się do badań M. Marino, stawia pytanie, czy idzie tutaj tylko i wyłącznie o wzajemną i bezinteresowną służbę na rzecz innych, której miarą może być oddanie własnego życia dla bliźnich? Ku takiemu rozumieniu służby skłania wypowiedź Jezusa o Synu Człowieczym, który nie przyszedł po to, aby Mu służono, ale żeby służyć i dać swoje życie na okup za wielu (Mk 10,45; Mt 20,28; Łk 22,26-27). Jednakże umieszczenie *diakonii* pomiędzy wiernością a wytrwałością (a więc postawami, które są ukierunkowane na zewnątrz wspólnoty) wskazuje, że może tu chodzić także o „dyspozycyjność Kościoła do ukazywania przed światem zewnętrznym, wrogim Kościołowi, świadectwa Jezusa”³³.

Ostatnim z dzieł jest wytrwałość (ύπομονή). Termin ten pojawia się w Apokalipsie siedem razy (1,9; 2,2; 2,3; 2,19; 3,10; 13,10; 14,12). Spośród wspomnianych tekstów szczególnie interesujący jest 3,10, gdzie Jezus chwali wspólnotę w Filadelfii, że zachowała „nakaz Jego wytrwałości” (gr. τὸν λόγον τῆς ύπομονῆς μου). Jak zauważa H. Giesen, chodzi tu nie tyle o dane przez Jezusa polecenie bycia wytrwałym, co raczej naśladowanie Jego postawy³⁴. Jezus, który sam okazał się wytrwały (por. 2 Tes 3,5), wzywa do naśladowania swojej wytrwałości.

Chrześcijanie są wezwani do zachowywania tych dzieł Jezusa „aż do końca” (ἄχρι τέλους). Wyrażenie to można interpretować dwojako. Z jednej strony ów koniec może być momentem ostatecznego przyjścia Chrystusa (na co wskazywać może choćby wiersz wcześniejszy („aż przyjdę” – οὐ ἄν ἤξω), z drugiej strony jednak może wskazywać na koniec ziemskiego życia chrześcijanina (por. 2,10; 12,11). Pewne wyjaśnienie dla rozumienia tego wyrażenia może stanowić tekst J 13,1, gdzie jest mowa o tym, że Jezus umiłował swoich εἰς τέλος. Chodzi tutaj raczej o kres w znaczeniu nie tylko chronologicznym, ale także i jakościowym³⁵. Kresem jest oddanie życia. Zachowywanie dzieł Jezusa powinno uwzględniać tę prawdę.

³² Por. S. S. Smalley, *The Revelation to John. A Commentary on the Greek Text of the Apocalypse*, Downers Grove, Illinois 2005, s. 34.

³³ Tamże, s. 899.

³⁴ Por. H. Giesen, *Die Offenbarung des Johannes*, dz. cyt., s. 134.

³⁵ Por. R. E. Brown, *The Gospel According to John (XIII–XXI)* (AB 29A), Garden City-New York 1970, s. 550: „The phrase *eis telos* has a twofold meaning: «utterly, completely» and «to the end of life», i.e., to the death. Voluntary death is presented as the supreme expression of love in 15:13. The related verb *telein* appears on Jesus' lips at the moment of death: «It is finished» (19:30)”.

4. Wierzący jako ci, którzy strzegą otrzymanej nauki (3,3)

W liście do Kościoła w Sardes, pośród poleceń, jakie Jezus kieruje do wspólnoty znajduje się także taka: *μνημόνευε οὖν πῶς ἔληφας καὶ ἤκουσας καὶ τήρει καὶ μετανόησον*. Wspólnota wzywana jest do tego, aby przypomniawszy sobie to, co otrzymała i usłyszała, aby tego strzegła i aby się nawróciła. Pierwszy z czasowników – *μνημονεύω* ma znaczenie „przypomnieć sobie, zachowywać w pamięci, myśleć o czymś, wspominać”. W Ap 2,5 ten sam czasownik pojawia się w kontekście wcześniejszych wysokich zasad moralnych, które wspólnota w Efezie pielęgnowała, ale które porzuciła. Wezwanie *μνημόνευε* stanowi zatem apel skierowany do wspólnoty, aby podjęła „pierwsze czyny”. Także tam – podobnie jak w 3,3 – imperatyw *μνημόνευε* powiązany jest z drugim – „nawróć się” (*μετανόησον*)³⁶. Czasownik *μετανοέω* ma znaczenie „nawrócić się, zmienić myślenie”. W Apokalipsie ma on specyficzne znaczenie, nieco odmienne od pozostałych tekstów biblijnych. Otóż generalnie w Biblii pod pojęciem nawrócenia można rozumieć wejście na drogę Ewangelii. Klasycznym tekstem, gdzie pojawia się takie znaczenie jest Mk 1,15. Jezus wzywa *μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ*. Pojawiający się tu spójnik grecki *καί* rozumiany może być jako *καί* wyjaśniające (tłumaczone: „to znaczy, czyli”) i wtedy całe wezwanie Jezusa można przełożyć: „nawracajcie się, to znaczy wierzcie w Ewangelię”. W takim kontekście nawrócenie oznacza wejście na drogę wiary. W Apokalipsie znaczenie jest inne i widać to wyraźnie w listach do siedmiu Kościołów (2,5.16.21.22; 3,3.19). Chodzi tutaj o nawrócenie pojmowane jako powrót do właściwej postawy chrześcijańskiej (por. Ap 2,4, gdzie jest mowa o odstąpieniu od pierwszej miłości), tzn. do wierności względem otrzymanej wcześniej nauki (stąd bardzo często grzech określany jest tutaj jako zwrócenie się ku innym naukom, np. prorokini Jezabel, czy też nauce Balaama)³⁷. Także w omawianym tekście nawrócenie oznacza powrót do wierności względem wcześniej przyjętej nauki. Wskazuje na to fraza *μνημόνευε οὖν πῶς ἔληφας καὶ ἤκουσας*. Dwa czasowniki: *ἔληφας καὶ ἤκουσας* odnoszą się prawdopodobnie do chrześcijańskiej tradycji przekazanej mieszkańcom Sardes wtedy, kiedy ich wspólnota zaistniała. Czasownik *λαμβάνειν* – „wziąć, otrzymać” oznacza tutaj początkowy punkt chrześcijańskiej wiary. Takie zresztą użycie charakterystyczne jest dla IV Ewangelii (por. J 1,12; 3,11.32-33; 5,43; 12,48; 13,20; 17,8)³⁸. Drugi z czasowników – *ἀκούω* – „słuchać” ma bardzo często

³⁶ Por. S. S. Smalley, *The Revelation to John*, dz. cyt., s. 82.

³⁷ Por. H. Merklein, *μετάνοιά μετανοέω*, EWNT, t. II, kol. 1026–1027 oraz 1030–1031.

³⁸ Por. D. E. Aune, *Revelation 1-5*, dz. cyt., s. 221.

znaczenie „przyjąć objawienie” (por. J 4,42; 5,24; 1 J 1,1; Ap 1,3; 1,10). Warto tutaj zwrócić uwagę na rozróżnienie czasów. Pierwszy z czasowników pojawia się w *perfectum*, natomiast drugi w aoryście. To rozróżnienie jest bez wątplenia celowe. Aoryst – ἤκουσας wskazuje na ten moment w przeszłości, kiedy to wspólnota przyjęła Boże objawienie, *perfectum* – εἴληφας podkreśla natomiast, że orędzie, które wówczas przyjęli, nadal w nich trwa, tylko zostało „zagłuszone” przez obcą naukę. Tak więc nawrócenie oznaczać będzie po prostu powrót do życia według tego, co wspólnota przyjęła u swoich początków³⁹.

Powyższe analizy pozwalają na wyjaśnienie znaczenia czasownika τηρέω użytego w Ap 3,3. Czasownik ten pojawia się w zwrocie złożonym z dwóch imperatywów: τήρει καὶ μετανόησον. Zaskakiwać może kolejność: najpierw jest wezwanie do strzeżenia, potem zaś do nawrócenia, gdy tymczasem należałoby się spodziewać najpierw wezwania do nawrócenia, a dopiero potem do strzeżenia. Możliwe, że mamy tutaj do czynienia ze zjawiskiem gramatycznym zwanym *hysteron-proteron*, polegającym na umieszczeniu dwóch czynności, wydarzeń w odwrotnej kolejności, to znaczy najpierw wymienione jest to, co później, a na drugim miejscu to, co chronologicznie jest wcześniejsze. Zjawisko to pojawia się dość często w Apokalipsie (np. 3,17; 5,5; 6,4; 10,4; 20,4-5.12-13; 22,14)⁴⁰. Tak więc wspólnota w Sardes wezwana jest do nawrócenia, które będzie skutkowało wiernością otrzymanej nauce. Zatem czasownik τηρέω w Ap 3,3 ma znaczenie „zachowywać nienaruszony depozyt wiary”, który został przekazany wspólnocie w momencie, kiedy przyjęła ona Ewangelię. Oczywiście zachowywanie prawowitej nauki zawsze idzie w parze z konkretnymi czynami, na co wskazuje Ap 3,2, gdzie Jezus czyni wyrzut wobec wspólnoty, że nie znalazł jej czynów doskonałymi (οὐ γὰρ εὗρηκά σου τὰ ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ μου)⁴¹.

³⁹ Por. R. H. Mounce, *The Book of Revelation* (NICNT), Grand Rapids, Michigan 1998, s. 94.

⁴⁰ Por. D. E. Aune, *Revelation 1-5*, dz. cyt., s. 221.

⁴¹ Tamże, s. 220. D. E. Aune tak komentuje pojawiający się tutaj imiesłów πεπληρωμένα: „The verb πληροῦν is used here with the meaning «to make complete or perfect» (2 Thess 1:11; Phil 2:2), a meaning found six times in Johannine literature in the fixed expression «your/our joy might be perfect», i.e., the perfect passive of πληροῦν with ἡ χαρά (John 3:29; 15:11; 16:24; 17:13; 1 John 1:4; 2 John 12). Closer parallels, however, are found in the Matthaean redactional use of τέλειος, «perfect, complete», as in Matt 5:48, where disciples are told to be perfect (τέλειοι) as God is perfect (τέλειος), and Matt 19:21 where Jesus tells the rich young ruler what to do if he wants to be perfect (τέλειος), both passages dealing with ethical perfection, as in Rev 3:2b”.

5. Wierzący jako ci, którzy trwają w Jezusie, strzegą wierności Jemu i przykazań Boga (3,8.10; 12,17; 14,12)

Dwukrotnie w Apokalipsie czasownik τηρεῖν nie występuje w imperatywie, lecz w aoryście, a zatem odnosi się do tego, co dokonało się w przeszłości. Zjawisko to pojawia się w liście do wspólnoty w Filadelfii. Tryumfujący Chrystus, który ma klucz Dawida (w. 7), a więc posiada wszelką władzę, zna czyny wspólnoty w Filadelfii, jak również ich wiarę. Ocena postawy wspólnoty filadelfijskiej jest pozytywna. List nie zawiera krytyki pod adresem wspólnoty, przeciwnie, przynosi wiele pochwał. Pośród nich są dwie brzmiące prawie jednakowo. Wspólnota w Filadelfii słyszy z ust Jezusa słowa: ἐτήρησάς μου τὸν λόγον καὶ οὐκ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μου (3,8) oraz ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, κἀγὼ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ (3,10). Zrozumienie tej wypowiedzi Pana zależy od zrozumienia terminu λόγος w w. 8 oraz wyrażenia λόγος τῆς ὑπομονῆς μου w w. 10. Zdaniem większości uczonych (m.in. D. E. Aune'a oraz S. S. Smalley'a) rzeczownik λόγος należy tutaj interpretować w znaczeniu „przykazania”⁴². W takim rozumieniu pomaga np. tekst 1 J 2,3-5, gdzie paralelnie obok siebie występują wyrażenia τηρεῖν τὸν λόγον oraz τηρεῖν τὰς ἐντολὰς. W języku hebrajskim rzeczownik דְבַר może znaczyć zarówno „słowo”, jak i „przykazanie”⁴³. Sam Dekalog w literalnym przekładzie znaczy „dziesięć słów”. W 1 J oraz IV Ewangelii oba wyrażenia używane są naprzemiennie, stąd też można zakładać, że podobne zjawisko występuje w Apokalipsie. Wierność względem słowa Chrystusa zakłada, w tym kontekście, wierność względem Jego przykazań, spośród których na pierwszym miejscu wymienić należy przykazanie miłości⁴⁴. Paralelnym do wyrażenia ἐτήρησάς μου τὸν λόγον jest wyrażenie οὐκ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μου. Oba wyrażają tę samą myśl, ale ukazaną antytetycznie. Pierwsze wyrażenie to stwierdzenie o charakterze pozytywnym, drugie zaś sformułowane jest w sposób negatywny (por. 2,13). Zaparcie się imienia Jezusa to po prostu odrzucenie

⁴² D. E. Aune tak tłumaczy Ap 3,8: „Yet you have obeyed my command and have not denied my name” (*Revelation 1-5*, dz. cyt., s. 236).

⁴³ W odkrytym w Qumran dokumencie zwanym „Reguła Zrzeszenia” (1QS) znajduje się wyrażenie דְבַר אֱלֹהִים, które tłumaczone jest jako „przykazania Boga” (1QS 1,14). Zob. D. W. Parry, E. Tov, *The Dead Sea Scrolls Reader*, part 1: *Texts Concerned with Religious Law*, Boston – Leiden 2004, s. 2; F. García Martínez, *The Dead Sea Scrolls Translated. The Qumran Texts in English*, Leiden – New York – Cologne 1996, s. 3; P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Martwego. Qumran, Wadi Murabba'at, Masada, Nachal Chewer*, Kraków 2000, s. 24.

⁴⁴ Por. D. E. Aune, *Revelation 1-5*, dz. cyt., s. 236; S. S. Smalley, *The Revelation to John*, dz. cyt., s. 89–90.

wiary (Łk 12,9-10; 2 Tm 2,12). Odrzucenie takie może dokonać się zarówno poprzez słowa („wyparcie się” w literalnym tego słowa znaczeniu), jak również poprzez postawę (por. 1 Tm 5,8; Tt 1,16; 2 P 2,1; Jud 4)⁴⁵.

Pochwała pod adresem wspólnoty w Filadelfii zostaje powtórzona chwilę później w brzmieniu nieco innym: ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου. Z gramatycznego punktu widzenia mamy tu zjawisko bardzo trudne do wyjaśnienia. Zaimek dzierżawczy μου umieszczony na końcu może sugerować, że odnosi się on tylko do rzeczownika ὑπομονή. Jednakże biorąc pod uwagę inne teksty Apokalipsy z podobną konstrukcją (np. Ap 13,3: πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ), można także odnieść ów zaimek do całej frazy. Takie rozumienie uprawdopodobnia fakt, że w 3,8 mamy paralelne wyrażenie ὁ λόγος μου. Z kolei rzeczownik ὑπομονή w *genetivie* może być traktowany jako *genetivus obiectivus*. Wtedy całe wyrażenie należałoby oddać przez: „moje słowo [nakaz, polecenie] dotyczące wytrwałości⁴⁶. Czy jednak jest to jedyne możliwe tłumaczenie? R. H. Charles proponuje wyrażenie ὑπομονή μου tłumaczyć inaczej: „wytrwałość, którą pokazał Jezus”, wtedy cała fraza ὁ λόγος τῆς ὑπομονῆς μου oznaczałaby orędzie o wytrwałości, którą ukazał Jezus⁴⁷. W tym kontekście szczególnie interesujące wydają się analizy Ap 3,10 dokonane przez T. Muellera⁴⁸. Uważa on, że zaimek μου nie powinien być interpretowany jako zaimek dzierżawczy odnoszący się do rzeczownika ὑπομονή, ale powinien być traktowany jako dopełnienie tego rzeczownika. Rzeczownik ὑπομονή wywodzi się od czasownika ὑπομένω⁴⁹, który wymaga dopełnienia w celowniku wprowadzonego za pomocą

⁴⁵ H. Schlier zwraca uwagę, że „wyparcie się” może przybrać potrójną formę. W pierwszym rzędzie jest to publiczne powiedzenie, że ktoś nie chce mieć nic wspólnego z drugą osobą, czyli odmowa przyznania się do bycia uczniem (klasyczny przykład – zaparcie się Piotra). Następnie, odmowa bycia do dyspozycji Chrystusa, tzn. brak wypełniania Jego poleceń (czyli brak wypełniania sprawiedliwości). W tym kontekście Schlier zauważa, że każde nieetyczne zachowanie może być traktowane jako zaparcie się Chrystusa. Wreszcie trzecia forma to brak uznania Jezusa poprzez odrzucenie słusznej nauki (zwłaszcza jeśli ma dalsze konsekwencje w postaci stylu życia). Por. H. Schlier, ἀρνέομαι κτλ., TDNT, t. I, s. 470.

⁴⁶ Por. D. E. Aune, *Revelation 1-5*, dz. cyt., s. 231.

⁴⁷ „The phrase ὑπομονή τῶν ἁγίων (13:10, 14:12), i.e. «the endurance practised by the saints», requires a like interpretation here. Hence «the word of my endurance» is «the Gospel of the endurance practised by Christ.» This is to be, as Hort writes, «at once as an example and as a power.» Cf. 2 Thess. 3:5, τῇ ὑπομονῇ τοῦ Χριστοῦ: Ignat. *Ad Rom.* x. 3, ἔρρωσθε εἰς τέλος ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ” (R. H. Charles, *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*, vol. 1, Edinburgh 1920, s. 89).

⁴⁸ „The Word of My Patience” in *Revelation 3,10*, CTQ 46 (1982), s. 231–234.

⁴⁹ Czasownik ὑπομένω ma wiele znaczeń: „być cierpliwym, oczekiwać, pozostawać”.

przyimka ἐν. Śladem tego jest Ap 1,9, gdzie pojawia się wyrażenie ὑπομονῆ ἐν Ἰησοῦ. Mueller zauważa, że grecka konstrukcja z *genetivem* może być przełożona jako zdanie podporządkowane, wyrażające cel, skutek, okoliczności bądź sposób. W przypadku Ap 3,10 mielibyśmy konstrukcję wyrażającą skutek (analogicznie jak w Dz 16,17, gdzie wyrażenie ὁδὸς σωτηρίας należy przełożyć „droga zbawienia”, czyli „droga prowadząca do zbawienia”). Tak więc całe wyrażenie należałoby przetłumaczyć: „zachowałeś moje słowo/polecenie/przykazanie, co skutkuje trwaniem we Mnie”. Takie rozumienie Ap 3,10 zgodne jest z wieloma tekstami Ewangelii Janowej, gdzie Jezus bardzo często podkreśla związek pomiędzy zachowywaniem Jego słowa a trwaniem w Nim. Widać to np. w J 8,31 albo też w 15,4-19. Podobną ideę zawiera 1 J 2,5-6, gdzie zachowanie nauki Jezusa prowadzi do trwania w Nim (por. także 1 J 3,24; 4,15)⁵⁰.

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia, można zatem stwierdzić, że wspólnota chrześcijańska w Filadelfii jest chwalona przez uwielbionego Chrystusa za to, że zachowując Jego słowa/przykazania, pokazała, iż tworzy z Nim żywotną więź, czyli trwa w Nim. Pochwała ze strony Jezusa powiązana została z obietnicą: κἀγὼ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ. Występujący dwukrotnie w w. 10 czasownik τηρεῖν użyty został tutaj w dwóch różnych znaczeniach. Za pierwszym razem ma on sens „zachować, przestrzec, ustrzec”. Za drugim razem: „ustrzec, uchronić”⁵¹. Powstaje zatem pytanie o znaczenie drugiej części w. 10: przed czym ratuje zachowywanie przykazań (i trwanie w Jezusie)? Jak należy rozumieć pojawiający się tutaj rzeczownik πειρασμός? Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że chodzi tu o zachowanie wiernych ziemskiego Kościoła w momencie próby ich wiary. Jednakże wiele tekstów Apokalipsy, jak choćby 6,9-10; 7,9.13.14; 13,15; 14,13; 16,6; 18,24 pokazuje, że wielu chrześcijan doświadcza prześladowania, a nawet śmierci. Jak zatem można mówić o ich zachowaniu w momencie próby?⁵² Aby właściwie zinterpretować Ap 3,10, trzeba również odpowiedzieć na pytanie o znaczenie przyimka ἐκ połączonego z rzeczownikiem w *genetivie*. Czy mamy tu *genetivus separationis*, czy *genetivus fontis*. W pierwszym przypadku mielibyśmy do czynienia z sytuacją uchronienia przed jakimś prześladowaniem (tzn. prześladowanie w ogóle nie dosięga uczniów), w drugim zaś z uratowaniem w sytuacji prześladowania (tzn. prześladowanie/próba

⁵⁰ Tamże, s. 233–234; inną propozycję interpretacji podaje S. Pisarek, *Cierpliwa wytrwałość. „Hypomonē”, „Hypoménein” w Nowym Testamencie*, Katowice 1992, s. 268–269.

⁵¹ Takie użycie tego samego słowa nosi nazwę paronomazji. Szerzej na ten temat zob. F. Blass, A. Debrunner, *A Greek Grammar of the New Testament and other Early Christian Literature*, Chicago 1961, § 488.

⁵² Por. J. L. Townsend, *The Rapture In Revelation 3,10*, BSac 137 (1980), s. 253.

dosięga wierzących, ale ci się ostali). W Nowym Testamencie dwukrotnie pojawia się wyrażenie τηρέω ἐκ. Oprócz Ap 3,10 jeszcze w J 17,15, gdzie Jezus się modli: οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρης αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσης αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ. Pojawiające się w pierwszej części wypowiedzi wyrażenie ἀίρω ἐκ, które ma odcień *genetivus fontis*, tzn. wskazuje na zabranie uczniów z jakiejś sytuacji, której doświadczają; Jezus nie prosi Ojca o takie działanie (przeczenie οὐκ ἐρωτῶ). Zaraz potem pojawia się zdanie wprowadzone na zasadzie kontrastu (ἀλλὰ), stanowiące prośbę o uchronienie od złego. Na czym jednak owo uchronienie polega? Wydaje się, że należy przyznać rację J. L. Townsendowi, który po przeanalizowaniu wielu tekstów biblijnych zawierających analogiczną konstrukcję gramatyczną, doszedł do wniosku, że zarówno w J 17,15, jak i Ap 3,10 chodzi o zachowanie wiernych z dala od próby (a nie o wybawienie w momencie, kiedy ona nadejdzie)⁵³.

W tym miejscu trzeba jeszcze wrócić do znaczenia rzeczownika πειρασμός w analizowanym kontekście. Zagadnienie to było przedmiotem analiz, których dokonał S. Brown⁵⁴. Szczegółowo przebadał on wiele starotestamentalnych kontekstów, w jakich pojawia się rzeczownik πειρασμός i czasownik πειράζω (zwłaszcza Dn 12 i So 1,7-18) i doszedł do wniosku, że Ap 3,10 zawiera prawdę, iż jako nagrodę za wierne trwanie wspólnoty filadelfijskiej w Chrystusie, przyrzeka On swoją szczególną ochronę w momencie obejmującej cały świat próby, która poprzedzać będzie Jego powrót. Owa ochrona polegać będzie – jak już wcześniej zauważyliśmy – na uniknięciu wspomnianej próby (ucisku). Dzięki pomocy Pana ὥρα τοῦ πειρασμοῦ nie dosięgnie wierzących. Natomiast dla wrogów Kościoła (czy to Żydów, czy pogan) ucisk ów będzie miał charakter zasłużonej kary za ich nieprawość⁵⁵.

Oprócz analizowanego wyżej wyrażenia τηρεῖν τὸν λόγον, które dwukrotnie pojawiło się w Apokalipsie i które *de facto* oznacza zachowywanie

⁵³ „Revelation 3:10 may then be paraphrased, «Because you have held fast the word which tells of My perseverance, **I also will preserve you in a position outside the hour of testing...**» [podkr. T. S.]. This paraphrase points up an important nuance of meaning that must be recognized. τηρέω ἐκ in Revelation 3:10 does not describe the rapture as such. Instead it describes the position and status of the church during the hour of testing. It describes the results of the rapture, not the rapture itself. Revelation 3:10 does not state directly how the church will be preserved outside the hour of testing. However, the remainder of the verse indicates that the proper logical deduction is preservation by means of a pretribulational rapture of the church” (*The Rapture In Revelation 3,10*, art. cyt., s. 259).

⁵⁴ Zob. S. Brown, „*The Hour of Trial*” (*Rev 3,10*), JBL 85 (1966), s. 308–314.

⁵⁵ Tamże. Niemniej trzeba zauważyć, że Brown stoi na stanowisku odwrotnym niż Townsend, tzn. uważa, że wyrażenie τηρέω ἐκ oznacza wybawienie z sytuacji, w której ktoś się wcześniej znajdował, a nie uchronienie od niej (s. 310).

przykazań, ta sama prawda również dwukrotnie została wyrażona wprost. Po raz pierwszy pojawia się w 12,17. Jest tam wzmianka o tym, że Smok rozgniewał się na Niewiastę i odszedł, aby rozpocząć walkę ze społecznością, która dookreślona została za pomocą trzech wyrażeń: 1) Reszta potomstwa Niewiasty; 2) strzegący przykazań Boga; 3) mający świadectwo Jezusa.

Pierwsze z obrazowych określeń jest nieco zaskakujące. Termin σπέρμα pojawia się w całej Apokalipsie tylko w analizowanym miejscu i zaskakuje dlatego, że wcześniej, kiedy wspomniany został Syn Niewiasty (w. 4-5 i 13) nie było żadnej wzmianki o jakimś innym Jej potomstwie (choć np. Hbr 2,11-13 mówi o chrześcijanach jako braciach Jezusa). To, iż mamy w Ap 12,17 mowę o chrześcijanach, wynika zwłaszcza z ostatniego z trzech wspomnianych wyżej dookreśleń. Trzeba jednak zauważyć, że zdecydowana większość egzeggetów skupia się na analizie terminu „potomstwo”⁵⁶. Naszym zdaniem warto przeanalizować całe wyrażenie „reszta Jej potomstwa”, ponieważ nawiązuje ono do znanej z prorocstwa Izajasza idei Reszty narodu wybranego, która będzie uczestniczyć w świętości JHWH (por. Iz 4,3; 6,3). Reszta ta, dzięki autentycznej wierze, opierać się będzie jedynie na Bogu (Iz 10,20). Z kolei u Micheasza owa Reszta oznacza oczyszczony lud czasów mesjańskich (Mi 4,7). F. Dreyfus mówi o trzech typach Reszty. Pierwsza to „Reszta historyczna” (Am 5,15; Iz 37,4; Jr 6,9; Ez 9,8), czyli grupa, która ocaleje z różnego rodzaju nieszczęść. Druga, to „Reszta eschatologiczna” (Mi 5,6n; So 3,12; Iz 4,4; 10,22; 28,5). Jest to społeczność, która dostąpi zbawienia. Wreszcie trzecia, to „Reszta wierna” (Rz 11,5) – najbardziej żywotna w oczach Bożych część społeczności Izraela (por. CD 1,4; 2,11). W Nowym Testamencie na miano owej „Reszty wiernej” zasługuje ta część ludu Bożego, która uwierzyła w Chrystusa. Idea ta pojawia się w wielu tekstach Nowego Testamentu (np. Mt 3,9.12; 22,14; Łk 12,32; J 1,11n; 1,47; Rz 2,28; 1 Kor 10,18; Ga 6,16). Ową Resztą staje się Kościół⁵⁷. Naszym zdaniem, autor Apokalipsy nawiązuje w Ap 12,17 do tej idei i ukazuje wierzących jako „resztę potomstwa Niewiasty”⁵⁸.

⁵⁶ Tak czyni np. D. E. Aune, *Revelation 6-16*, Nashville 1998, s. 708; G. Ravasi, *Apokalipsa*, Kielce 2002, s. 110–111; G. K. Beale jednym zdaniem zauważa: „the rest of her seed” might refer to a contrast between the woman’s OT seed (vv 1–4) and her NT seed (vv 13–16 = v 17), po czym zaraz dodaje, że bardziej prawdopodobne jest użycie terminu „reszta” dla odróżnienia chrześcijan od Chrystusa. To Chrystus jest Synem Niewiasty, zaś chrześcijanie są resztą jej potomstwa (*The Book of Revelation*, dz. cyt., s. 667).

⁵⁷ Por. F. Dreyfus, *Reszta*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1990, s. 853–855.

⁵⁸ Otwartą kwestią pozostaje tutaj identyfikacja Niewiasty. Przyjęta przez nas interpretacja każe skłaniać się ku tezie, że Niewiasta z Ap 12 to Izrael, który najpierw wydaje Mesjasza, a potem staje się duchową matką chrześcijan, którzy traktowani

Drugie określenie odnoszące się do chrześcijan to οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ, czyli „ci, którzy strzegą przykazań Boga”. Fraza ta precyzuje, na czym polega przynależność do Reszty potomstwa, wspomnianej w 12,17b. Dokładnie takie samo wyrażenie występuje w Ap 14,12. Wzmianka o przykazaniach (αἱ ἐντολαί) w zestawieniu z paralelnym, trzecim dookreśleniem mówiącym o świadectwie Jezusa, pokazuje, co oznacza posiadanie świadectwa Jezusa. Na tym polega istota chrześcijańskiej wiary. Autor mówiąc o przykazaniach, nie konkretyzuje, czy chodzi tutaj o sam tylko Dekalog. Raczej, patrząc z chrześcijańskiej perspektywy, można tu widzieć komplementarne spojrzenie na wszystkie przykazania, zarówno Dekalog, będący fundamentem Starego Testamentu, jak i na przykazanie miłości Boga i bliźniego. Wyrażenie τηρεῖν τὰς ἐντολὰς pojawia się w Mateuszowej wersji przypowieści o bogatym młodzieńcu (Mt 19,17), gdzie odnosi się wprost do Dekalogu. To samo wyrażenie trzykrotnie pojawia się w Ewangelii Janowej (14,15.21; 15,10) i tam zawsze odnosi się do przykazania Jezusa (u Jana ἐντολή w liczbie pojedynczej nigdy nie odnosi się do Prawa żydowskiego) i pięć razy w 1 Liście Jana (2,3.4; 3,22.24; 5,3), gdzie zawsze odnosi się do przykazań danych przez Boga⁵⁹. G. K. Beale zauważa, że wzmianka o tych, którzy strzegą przykazań Boga i którzy mają świadectwo Jezusa sprawia, że otwartą kwestią jest etniczna przynależność członków Kościoła. Można tu widzieć zarówno judeo-, jak i etnochrześcijan⁶⁰.

Trzecim dookreśleniem chrześcijan w Ap 12,17 jest ἔχοντες τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ. Zrozumienie tego wyrażenia domaga się odpowiedzi pytan o rozumienie wyrażenia ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ. W tym drugim przypadku należy określić, jakie znaczenie ma *genetivus* Ἰησοῦ. Zagadnieniu znaczenia terminu μαρτυρία w Apokalipsie swoje studium poświęcił

są jako wierna reszta jej potomstwa. Taka interpretacja nie przekreśla oczywiście najbardziej popularnej w historii egzegezy interpretacji, która w Niewieście widzi Maryję, albo też Kościół. Apokaliptyczne symbole mają tę właściwość, że można interpretować je na wielu płaszczyznach. Przegląd współczesnych opinii na temat interpretacji Ap 12, zob. D. E. Aune, *Revelation 6-16*, dz. cyt., s. 680–681; szeroko na temat interpretacji 12 rozdziału Apokalipsy w historii egzegezy (zwł. patrystycznej i średniowiecznej) pisze: L. Stefaniak, *Interpretacja 12 rozdziału Apokalipsy św. Jana w świetle historii egzegezy*, Poznań 1957, s. 37–73.

⁵⁹ Por. D. E. Aune, *Revelation 6-16*, dz. cyt., s. 709.

⁶⁰ Por. G. K. Beale, *The Book of Revelation*, dz. cyt., s. 678. D. E. Aune przytacza także opinie badaczy, którzy uważają, że pierwsza wypowiedź (o przykazaniach) wskazuje jednoznacznie na wyznawców judaizmu, zaś druga (o świadectwie Jezusa) na chrześcijan. W takiej sytuacji wśród tych przykazań byłyby także nakaz obrzezania, prawa pokarmowe czy świętowanie szabatu. Aune zauważa jednak, że w pismach wczesnochrześcijańskich (jak np. *List Barnaby*) wyrażenie „zachowywać przykazania” pojmowane było w kontekście etycznym, w opozycji to rytualnych przepisów ST (*Revelation 6-16*, dz. cyt., s. 709).

A. A. Trites⁶¹. Przebadał on wszystkie konteksty, w jakich pojawia się ten rzeczownik w Apokalipsie (w IV Ewangelii, jak i w 1 J rzeczownik ten nie występuje). W Ap 1,2 wyrażenie ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ może oznaczać świadectwo, które daje Jezus, albo świadectwo o Jezusie, które wydaje Jan. Podobne znaczenie – zdaniem Tritesa – należy przyjąć także w Ap 1,9 i 12,17. Egzegeta uważa, że wyrażenie ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ trzeba rozumieć jako *genetivus subiectivus*, tzn. wyrażający świadectwo, które dał Jezus. Za tym mogłoby przemawiać paralelne zestawienie dwóch wyrażeń w Ap 1,9: „słowo Boga” (czyli słowo dane przez Boga) i „świadectwo Jezusa” (czyli świadectwo dane przez Jezusa). Podobnie też jest w Ap 12,17, gdzie najpierw podobna konstrukcja gramatyczna pojawia się w wyrażeniu „przykazania Boga” (przykazania dane przez Boga), a potem pojawia się interesujące nas wyrażenie, które zapewne należy traktować jako taką samą konstrukcję – *genetivus subiectivus*. W Ap 19,10 mamy wyjaśnienie, co znaczy owo świadectwo Jezusa: ἡ γὰρ μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ ἐστὶν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας. To samo świadectwo zostaje wzmiankowane także w opisie piątej pieczęci, kiedy to Jan widzi dusze zabitych διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀρνίου ἧν εἶχον (6,9). Pomimo braku tutaj rzeczownika Ἰησοῦ należy przypuszczać, że znaczenie wyrażenia będzie dokładnie takie samo, jak w tekstach podobnie zbudowanych: skoro wspomniane jest „słowo Boga”, to można zakładać, że wzmiankowane świadectwo jest „świadectwem Jezusa”. Dopowiedzenie, że owi chrześcijanie mieli (εἶχον) świadectwo oznacza, że zostało ono im dane przez Jezusa, który jest jego podmiotem. Podobnie też w Ap 11,7 termin μαρτυρία pojawia się w kontekście dania go przez dwóch świadków, zaś Ap 12,11 mówi o zwycięzcach, którzy zwyciężyli dzięki słowu swojego świadectwa. Widać zatem, że wszystkie teksty Apokalipsy mówiące o świadectwie występują w kontekstach akcentujących tego/tych, którzy dają świadectwo, a nic nie mówią na temat treści, której owo świadectwo jest dawane⁶². Tak więc świadectwo Jezusa, to świadectwo przyniesione przez Niego, które zostało im przekazane (na co wskazuje czasownik ἔχειν pojawiający się w kontekście świadectwa – por. 12,17 i 19,10a). Zadaniem wiernych jest strzeżenie tego depozytu, nawet w obliczu wrogich prześladowań związanych z groźbą śmierci⁶³. Trites w swoich analizach wykazał także,

⁶¹ Por. A. A. Trites, *Μάρτυς and Martyrdom In the Apocalypse*, NT 15 (1973), s. 72–80.

⁶² Por. Tamże, s. 74–75.

⁶³ G. K. Beale uważa, że w wyrażeniu ἡ μαρτυρία Ἰησοῦ celowo widoczna jest pewna dwuznaczność (*genetivus subiectivus* albo *obiectivus*): „the genitive phrases τὸν λόγον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ («the word of God and the testimony of Jesus Christ») could imply that God and Jesus are the

iż termin μαρτυρία niekoniecznie zawiera w sobie ideę męczeństwa. Stwierdza, iż generalny kontekst tych wypowiedzi w Apokalipsie każe odnosić je do wydarzeń paschalnych, które same były momentem dania świadectwa przez Jezusa⁶⁴. To świadectwo zostaje następnie podjęte przez Jego uczniów i jest przekazywane dalej.

Wzmianka o strzeżeniu przykazań pojawia się ponownie w Ap 14,12. Jest tam mowa o świętych, którzy „strzegą przykazań Boga i wiary Jezusa/wierności Jezusowi” (οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ). Wypowiedź ta pojawia się w kontekście opisu zmagania dwóch przeciwników: Chrystusa i Szatana i reprezentujących ich społeczności: wspólnoty chrześcijańskiej i bezbożnej politycznej siły (Imperium Rzymskiego), ukazanych w Ap 12-14. Dążenie do pokonania Chrystusa i Jego ludu jest skazane na niepowodzenie, łatwo więc przewidzieć, jakim wynikiem skończy się zmaganie. Szatan, nie mogąc ugodzić Chrystusa, kieruje się ku Jego ludowi. Lud ten jednak także podlega ochronie ze strony Boga (Ap 12,6.13-17). Dlatego Szatan kieruje się przeciwko poszczególnym chrześcijanom (12,17). Również i oni otrzymują obietnicę, że odniosą zwycięstwo, ale pod warunkiem, że w codzienności okażą się wiernymi wobec Boga (12,11; 14,1-5.12.13)⁶⁵.

Ap 14,6-13 zawiera zapowiedź sądu, skierowaną do wiernych, aby ich umocnić w wierze. Werset 14,12 stawia wierzącym wymagania reprezentowania odpowiedniej postawy. Wierzący są tutaj nazwani „świętymi” (por. Ap 5,8; 8,3n; 11,18; 13,10). Tytuł ten wskazuje, że wierzący są w sferze świętości Boga (por. Ap 4,8.11). To przebywanie w sferze oddziaływania Świętego nie zwalnia oczywiście chrześcijan od odpowiedzialności za ich zbawienie. Stąd pojawia się wezwanie do konieczności zachowywania ὑπομονή, co można przełożyć jako „wytrwałość, oczekiwanie, cierpliwość”. Chodzi tu o cnotę chrześcijańską, która wymagana jest szczególnie w czasach wielkiego ucisku.

subjects of the revelations (so most commentators). But the genitives may also express the idea that these visions are «about» God and Jesus (cf. the passages mentioned in the comments on v 1, especially 1:9; 6:9; and 20:4, where the same genitive phrase may include both a subjective and objective sense). There is undoubtedly a link between the occurrence of this expression here and its occurrence in 1:9b, which focuses most on John's own witness to the earthly Christ, with whom he was familiar from the Jesus traditions of the Gospels. Therefore, both in 1:1 and 2 and in the similar genitive phrases throughout the book, it is perhaps best to see an intentional ambiguity and therefore a «general» genitive which includes both subjective and objective aspects” (*The Book of Revelation*, dz. cyt., s. 183).

⁶⁴ Może to pokrywać się z treścią 1 Tm 6,13, który mówi o „dobrym wyznaniu złożonym przez Jezusa” (Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν).

⁶⁵ Por. H. Giesen, *Evangelium und Paränese. Zum Verständnis der Gerichtsaussagen in Offb 14,6-13*, SNTU 21 (1996), s. 93.

Owa wytrwałość musi też zakładać oddanie życia (por. Ap 13,10). W pierwszym rzędzie wytrwałość musi się objawiać wtedy, gdy wierzący nie poddają się ogólnej tendencji do boskiego uwielbiana Bestii (por. Ap 13,6-8), nawet za cenę oddania życia (Ap 13,10). Oprócz tego Wizjoner ukazuje te wymagania w kluczu pozytywnym. Wierzący okazują się wytrwali, kiedy zachowują przykazania Boga (οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ). Sens wyrażenia „przykazania Boga” jest dokładnie taki sam, jak w Ap 12,17. Drugą rzeczywistością, której strzegą wierzący jest πίστις Ἰησοῦ. Rzeczownik πίστις pojawia się w Apokalipsie cztery razy (2,13.19; 13,10; 14,12). D. E. Aune zauważa, że pewną osobliwością jest fakt, iż rzeczownik πίστις jawi się jako dopełnienie czasownika τηρεῖν, ponieważ w takiej sytuacji w jednym zdaniu mamy dwojakie rozumienie tego czasownika. Najpierw, połączony z rzeczownikiem ἐντολαί, ma znaczenie „przestrzegać”, zaś w zestawieniu z terminem πίστις ma znaczenie „zachowywać, utrzymywać”. Fraza πίστιν τηρεῖν pojawia się kilka razy u Józefa Flawiusza, w znaczeniu „dotrzymywać przysięgi” (np. *Antiquitates Iudaicae* 13,207; *De Bello Iudaico* 6,345). Z kolei mająca podobne znaczenie fraza πίστιν φυλάττειν, używana częściej, ma znaczenie „zachowywać przysięgę albo ślub” (*Antiquitates Iudaice* 1,321; 10,97.101.230; 12,8.396) lub też „pozostać wiernym” (*Antiquitates Iudaicae* 7,43). W 2 Tm 4,7 autor pisze τὴν πίστιν τετήρηκα, co tłumaczy się „wiary dochowałem”. Aune podkreśla, że wyrażenie πίστιν τηρεῖν pojawia się często w popularnej grece w znaczeniu „dochować wierności, pozostać lojalnym” (np. Polibiusz, *Historiae* 6,56,13; 10,37,9; Józef Flawiusz, *De Bello Iudaico* 2,121), choć ciekawe jest, że nie ma tego znaczenia w Septuagincie. Jeśli chodzi o listy Pawła, to uczeni nadal zastanawiają się, czy zwrot πίστις Ἰησοῦ Χριστοῦ należy interpretować jako „wiara w Jezusa Chrystusa”, czy też jako „Wiara Jezusa Chrystusa”⁶⁶.

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia, uczeni skłaniają się ku tezie, że występujący w Ap 14,12 *genetivus* Ἰησοῦ przybiera funkcję *genetivus obiectivus*, zaś rzeczownik πίστις oznacza nie tylko wiarę, ale i wierność, stąd całe wyrażenie oznacza „wierność Jezusowi”. Ten, kto wierzy w Niego jest Mu wierny⁶⁷.

⁶⁶ Por. D. E. Aune, *Revelation 6-16*, dz. cyt., s. 837.

⁶⁷ Por. S. S. Smalley, *The Revelation to John*, dz. cyt., s. 369; H. Giesen, *Evangelium und Paränese*, dz. cyt., s. 115. Inaczej twierdzi G. K. Beale, który uważa, że w Ap 14,12 mamy *genetivus subiectivus*, a więc chodziłoby o „wiarę przekazaną przez Jezusa”, choć zaznacza, że *genetivus obiectivus* nie jest wykluczony (*The Book of Revelation*, dz. cyt., s. 766–777).

6. Wierzący jako ci, którzy strzegą szat (16,15)

Ostatnim tekstem, zawierającym odniesiony do chrześcijan czasownik τηρεῖν jest Ap 16,15, gdzie pojawia się błogosławieństwo: μακάριος ὁ γρηγορῶν καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα μὴ γυμνὸς περιπατῆ καὶ βλέπωσιν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ. Błogosławieństwo to znajduje się w sekcji potrójnego znaku (11,15-16,16), a konkretnie w ostatniej jej części – wizji siedmiu czasz (w 15,1 jest wprowadzenie, natomiast sam opis plag związanych z czaszami zaczyna się w 16,1 i kończy w 16,21). S. Hareźga interpretując ten tekst, podkreśla, że chodzi tutaj o ostatnie, decydujące starcie między dobrem a złem, mającym swoje źródło w szatanie działającym w ludzkiej historii. W 16,13-14 ukazane zostały przygotowania do tej decydującej walki. 16,16 ukazuje nawet ujęte w symboliczną nazwę *Har-Magedôn* miejsce tej walki. W tym kontekście, pojawienie się w 16,16 błogosławieństwa z analizowanym czasownikiem τηρεῖν może nieco zaskakiwać, bo zdaje się przerywać narrację tekstu. Choć czasem można spotkać próbę wyjaśnienia tego zjawiska na podstawie metody historii redakcji – tzn. Ap 16,15 traktowany jest jako późniejsza glossa – to jednak większość egzegetów (np. U. Vanni, E. Corsini) stwierdza, że przerwanie toku narracji jest zjawiskiem częstym w Apokalipsie Janowej⁶⁸. Na początku błogosławieństwa Jezus zapowiada, że przyjdzie niczym złodziej (Ἴδου ἔρχομαι ὡς κλέπτης). Termin κλέπτης używany jest często w Nowym Testamencie w kontekście nadchodzącej ery mesjańskiej. Tak jak gospodarz musi być czujnym, aby zapobiec włamaniu się złodzieja, tak samo uczniowie powinni czuwać w oczekiwaniu na powrót Pana (Mt 24,43; Łk 12,39; 1 Tes 5,2.4; 2 P 3,10). Elementem, który łączy motyw złodzieja z motywem przyjścia Pana jest zaskakujący charakter obydwu wydarzeń. W kontekście analizowanego makaryzmu chodzi o podkreślenie z jednej strony niemożności określenia dokładnej daty przyjścia, a z drugiej strony (na co wskazuje czasownik w *praesens*) przyjście to jest pewne i w pewien sposób bliskie (por. Ap 3,3)⁶⁹. Wzmianka o złodzieju ukierunkowuje odbiorcę na kontekst czuwania, co zostanie dookreślone w kolejnych elementach błogosławieństwa. Mamy tam dwa wyrażenia, każde zawierające imiesłów czasu teraźniejszego: μακάριος ὁ γρηγορῶν καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ. Czasownik γρηγορέω w Nowym Testamencie zawsze występuje w kontekście oczekiwania na Paruzję i wskazuje na postawę, jaka winna cechować chrześcijanina (por. Mk 14,34 i par., Mk 14,37 i par.; Mt 24,42-43; 25,13; Mk 13,34-37; Łk 12,37-40; 1 Kor 16,13). Owo czuwanie często ma swój wyraz w modlitwie (por. Mk 14,38; Mt 26,41; Kol 4,2)⁷⁰.

⁶⁸ Por. S. Hareźga, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., s. 58–59.

⁶⁹ Por. H. Preisker, *Κλέπτω κτλ.*, TDNT, t. III, s. 753.

⁷⁰ Por. A. Oepke, *Γρηγορέω κτλ.*, TDNT, t. II, s. 338.

Obraz czuwania zostaje uzupełniony przez drugi obraz – strzeżenia szat. Nie chodzi tu jednak o motyw kradzieży szat (co mógłby sugerować wspomniany wcześniej obraz złodzieja). Obraz ten nawiązuje do motywu czuwania (w opozycji do którego stoi „spanie”). Człowiek, który czuwa, jest ubrany, natomiast człowiek, który śpi, ma zdjęte szaty i, zaskoczony w nocy, może nie zdążyć ich ubrać, stąd w 16,15c pojawia się motyw chodzenia nago (ἵνα μὴ γυμνὸς περιπατῆ καὶ βλέπωσιν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ). W kontekście całej Apokalipsy, a zwłaszcza rozdziału 16, „czuwanie” i „strzeżenie szat” oznacza po prostu odmowę udziału w idolotrycznym kulcie Bestii. Wskazuje na to Ap 3,4-5, gdzie również pojawia się motyw szat: ἀλλὰ ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα ἐν Σάρδεσιν ἃ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ περιπατήσουσιν μετ’ ἐμοῦ ἐν λευκοῖς, ὅτι ἄξιοί εἰσιν⁷¹.

Wierzący, który strzeże swoich szat zapobiegnie sytuacji, kiedy to zobaczą go nagiego. Mamy tu nawiązanie do Ap 3,18, gdzie Anioł wspólnoty w Laodycei otrzymuje radę, aby zakupił sobie białą szatę, dzięki czemu inni nie będą oglądać u niego tego, co wstydliwe. Obraz ten z kolei nawiązuje do Starego Testamentu, gdzie pojawia się jako metafora Bożego oskarżenia względem Izraela oraz innych narodów z powodu ich grzechu idolatrii (por. Ez 16; 23,29; Na 3,5; Iz 20,4). Kara, jaką zapowiada JHWH, będzie polegała m.in. na obdarciu z szat przez wrogów (co jest obrazowym przedstawieniem sądu)⁷². Odarcie z szat będzie ostatecznym ujawnieniem statusu nierządniczy, skalanej cudzołóstwem z obcymi bogami. Pilnowanie szat, o którym mówi Ap 16,15, może zatem nawiązywać do stanu czystości. Ci, którzy tego stanu strzegą nie podlegają skazaniu podczas przyjścia Chrystusa, tzn. nie zostaną pokazani jako ludzie pozbawieni szat – upokorzeni. Odmianą sytuację mamy np. w Ap 17,16, gdzie Nierządnicza przedstawiona będzie jako „spustoszona i naga”. Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia, można więc powiedzieć, że szaty symbolizują bezkompromisową wierność względem Boga i Baranka⁷³. W Ap 3,18 mamy jeszcze dopowiedzenie, że szaty te są białe, z kolei w 3,4 Jezus zapowiada, że ci ze wspólnoty w Sardes, którzy szat nie splamili, będą chodzić w bieli (ἐν λευκοῖς). Obietnica ta może oznaczać udział w chwale Chrystusa zmartwychwstałego, co będzie nagrodą za zachowanie nieskalanego stanu

⁷¹ Por. G. K. Beale, *The Book of Revelation*, dz. cyt., s. 837.

⁷² Warto w tym miejscu nawiązać do tekstu Iz 47,1-15, gdzie mamy pieśń o zagładzie Babilonu. Pośród obrazów ukazujących upokorzenie Babilonu jest również wezwanie: „nagość swoją odsłoń, niech widzą twą hańbę” (w. 3). Odsłonięcie nagości oznacza utratę statusu i najwyższy stopień upokorzenia. W kontekście militarnym odsłonięcie nagości oznaczało po prostu zgwałcenie, co było zjawiskiem powszechnym przy zdobywaniu miast starożytnych. Stąd często obraz obnażenia stosowany był dla ukazania bezbronności miasta i jego upokorzenia. Por. U. Berges, *Jesaja 40-48* (HTKAT), Freiburg – Basel – Wien 2008, s. 485.

⁷³ Por. G. K. Beale, *The Book of Revelation*, dz. cyt., s. 837.

w życiu ziemskim (por. 3,5, gdzie białe szaty ma przywdziać „zwycięzający”). W tym kontekście warto jeszcze zwrócić uwagę na tekst Ap 19,8.14, gdzie jest mowa o białym czystym bisiorze (βύσσινος). Ap 19,8 wyjaśnia symbolikę białej szaty z bisioru: τὸ γὰρ βύσσινον τὰ δικαιώματα τῶν ἁγίων ἐστίν. Bisior oznacza więc sprawiedliwe czyny świętych (gr. τὰ δικαιώματα). Jak zauważa D. A. McIlraith w swoim studium na temat symboliki szaty w Apokalipsie, owe τὰ δικαιώματα można utożsamić z τὰ ἔργα wierzących tworzących żywotną więź z Chrystusem. Są to zatem czyny wymienione w Ap 2,19: „miłość, wierność, służba, wytrwałość”. Ich źródłem jest „pierwsza miłość”, czyli odpowiedź człowieka na miłość Chrystusa. Są to te same „czyny”, które towarzyszą tym, którzy umierają w Panu (por. Ap 14,13)⁷⁴.

Podsumowując zatem znaczenie wyrażenia „strzec szat” w Ap 16,15, trzeba powiedzieć, że chodzi o strzeżenie stanu wierności Chrystusowi. Owa wierność oznacza przede wszystkim brak zgody na jakikolwiek kompromis ze społecznością pogańską. Na tym polega zachowanie więzi z Chrystusem, tj. trwanie w stanie łaski i zbawienia. Przywdzianie szaty oznacza przynależność do społeczności zbawionych. W nawiązaniu do Ap 19,8 można jeszcze dodać, że wierność Chrystusowi przybiera konkretne postawy, tzn. manifestuje się poprzez „dzieła”, takie jak „miłość, wierność, służbę i wytrwałość”. Strzeżenie szat to aktywna troska wierzącego o zachowanie tego nieskalanego stanu.

7. Podsumowanie

Przeprowadzone analizy pozwalają na podanie kilku szczegółowych wniosków dotyczących teologicznego znaczenia czasownika τηρεῖν w Apokalipsie św. Jana.

a) W Nowym Testamencie ideę strzeżenia czegoś lub kogoś wyrażają dwa czasowniki τηρέω i φυλάσσω. Oba mają podobne znaczenie, niemniej ten pierwszy częściej wyraża ideę zachowywania czegoś w sercu, bądź wypełniania jakiegoś zobowiązania. Występuje on przede wszystkim w kontekście zachowywania nauki, doktryny czy przepisów. Czasownik φυλάσσω bardziej akcentuje ideę obrony przed niebezpieczeństwem (np. obronę prawowiernego orędzia przed zafałszowaniem).

b) Pojawiający się w prologu i epilogu Apokalipsy czasownik τηρέω odnosi się głównie do słów przekazanej księgi. Wezwanie zawarte w błogosławieństwie Ap 1,3 ukazuje wierzących jako zobowiązanych do kształtowania swego życia na podstawie usłyszanego objawienia. Odczytywanie i słuchanie księgi ma prowadzić do budowania życia na fundamencie tego, co jest w niej

⁷⁴ Por. D. A. McIlraith, „For the Fine Linen Is the Righteous Deeds of the Saints”: Works and Wife in Revelation 19,8, CBQ 61 (1998), s. 526–527.

zapisane. Z kolei wezwania zawarte w epilogu (22,7.9) ukierunkowane są na troskę o autentyczny przekaz otrzymanego objawienia. W tym kontekście „strzec” znaczy bronić objawienia przed jego samowolną modyfikacją (dokonywaną przez heretyków).

c) Wezwanie do strzeżenia dzieł Jezusa (2,26) nawiązuje do dzieł wzmiankowanych w 2,22. Dzieła Jezusa objawiają się w dziełach zjednoczonej z Nim wspólnoty. Chrześcijanie są zobowiązani do praktykowania tych dzieł, przez co objawia światu („narodom” – por. 2,26b) swoją więź z Chrystusem. Dzieła te to: miłość, wierność, służba i wytrwałość.

d) Wierzący są zobowiązani do strzeżenia Tradycji, która została im przekazana (3,3). Oni tę Tradycję usłyszeli i otrzymali. Chodzi tu oczywiście o orędzie Ewangelii głoszone we wspólnotach. W sytuacji odejścia od prawowitej nauki konieczne jest nawrócenie. W Ap 3,3 wierni zobowiązani są do strzeżenia nienaruszonego depozytu wiary, przekazanego im w momencie przyjęcia Ewangelii.

e) Wierzący zobowiązani są także do trwania w Jezusie, strzeżenia wierności wobec Niego i zachowywania przykazań. W Ap 3,8 Pan chwali wspólnotę wierzących, że zachowała Jego słowo. W tym kontekście chodzi o dane przez Jezusa przykazania, których zachowywanie podtrzymuje więź Jezusa z wierzącym (więź tę wyraża rzeczownik ὑπομονή, który tutaj wyraża ideę wytrwania – Ap 3,10). Wezwanie do zachowywania przykazań pojawiło się także dwukrotnie wyrażone wprost (12,17 i 14,12). Zachowywanie przykazań, jak to pokazuje Ap 12,17, gwarantuje przynależność do „reszty potomstwa Niewiasty” i jest równoznaczne z posiadaniem świadectwa przyniesionego przez Jezusa. Z kolei – według Ap 14,12 – zachowywanie przykazań jest równoznaczne z wiernością wobec Jezusa.

f) Ap 16,15 mówi o strzeżeniu szat. Analiza tej wypowiedzi wykazała, że chodzi tutaj o strzeżenie stanu wierności Chrystusowi. Wierność ta wyraża się przede wszystkim w braku zgody na jakikolwiek kompromis z pogaństwem. Zachowanie wierności to stan łaski i zbawienia. W nawiązaniu do Ap 19,8 można zauważyć, że ów stan wierności Chrystusowi znajduje swój wyraz w praktykowaniu konkretnych czynów.

g) Analiza wszystkich tekstów Apokalipsy zawierających czasownik τηρέω pokazała, że wiara jest jednocześnie zobowiązaniem. Ci, którzy ją przyjęli, zobowiązani są do odpowiedniej postawy względem otaczającego świata. Ową postawę najlepiej charakteryzuje właśnie czasownik τηρέω. Dar wiary przekazany chrześcijanom jest tak cenny, że trzeba go strzec przed utratą bądź zafałszowaniem. Apokaliptyczne „strzeżenie” nie ma jednak charakteru pasywnego. Jest ono aktywnym działaniem przejawiającym się w konkretnych postawach: zachowaniu przykazań oraz w dziełach, takich jak miłość, wierność, posługa, wytrwałość. Strzeżenie przez wiernych danego im depozytu zapowiada działanie Pana, który „ustrzeże” swoich wybranych w momencie eschatologicznego dopełnienia biegu historii.

Summary

THE FAITH AS THE COMMITMENT. THE THEOLOGICAL SIGNIFICANCE OF THE VERB τηρεῖν (“KEEP”) IN THE BOOK OF REVELATION

The article analyses the theological meaning of the verb *tērein* in the Book of Revelation. In the New Testament, the idea of “keeping” or “guarding” is expressed by two verbs: *tērein* and *fylassein*. The former more often expresses the idea of keeping something in heart or the idea of fulfilling any obligation (i.e. teaching, doctrine, rules). The latter stresses the idea of defending against some danger (for example defending an orthodox teaching against falsifying it). In the prologue and epilogue of the Apocalypse of St. John, the verb *tērein* first of all refers to the words of the handed-down book. The call contained in the blessing in Rev 1,3 shows the believers as those who are required to form their life based on the revelation heard by them. On the other hand, the calls contained in the epilogue (22,7.9) stresses the care about handing down the genuine revelation. In this context “to keep” means to defend the revelation against the wilful modification of it (made by heretics). Christians are called to follow Jesus’s deeds too, whereby they will reveal their relationship with Jesus before the world (“nations” – Rev 2,26b). Love, faithfulness, service and endurance are these deeds. Believers are obliged to preserve the Tradition, i.e. the genuine deposit of Faith, handed down at the moment of the reception of the Gospel (Rev 3,3). The other obligation is about remaining in Jesus, keeping faithfulness to Him and observing the commandments. In Rev 3,8 Jesus praises the community of believers because they kept his word. In this context his word means the Commandments, keeping of which confirms the relationship with Jesus (Rev 3,10). Keeping the Commandments guarantees the affiliation to “the Rest of the Woman’s offspring”, as it shows Rev 12,7. It is an equivalent to the “bearing testimony of Jesus”. Next, according to Rev 14,12, keeping the Commandments is an equivalent to faithfulness to Jesus. Rev 16,15 says about keeping vestments, which denotes the state of faithfulness to Christ. This faithfulness expresses itself in avoiding any compromise with paganism.

The analysis of all the texts of the Apocalypse containing the verb *tērein* showed that the faith also means the commitment. Those, who received this faith are obliged to adopt adequate attitude towards the surrounding world. The gift of faith accepted by Christians is so valuable, that it must be protected from losing or falsifying. The apocalyptic “keeping” does not have a passive character. It is active action which manifests itself in specific attitudes: keeping the commandments as well as such deeds like love, faithfulness, service and endurance. Christians who keep the deposit which has been given to them, can expect God’s action, who will have kept his elected at the moment of eschatological fulfilment of the history.

Ks. dr Tomasz SIEMIENIEC – ur. w 1975 r. w Pińczowie, jest absolwentem Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach. Uzyskał tytuł doktora teologii biblijnej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Wykładowca WSD w Kielcach, red. „Niedzieli Kieleckiej” oraz Kwartalnika „Krag Biblijny”.